

Őszinteség a nevelésben.¹

Felolvasásom tárgya, mint arra a jelenlevők közül többen emlékezhetnek, meglehetősen ötletszerű módon került a mostani értekezlet elé. Ugyanis mult évi értekezletünk egyik tárgya a szeretetnek a nevelésben való szerepéről szólt, mely tárgy megvitatásánál én azt a megjegyzést tettem, hogy ajánlatos volna és korszerű, foglalkozni az őszinteség szerepével is. És az értekezlet engem ezzel meg is bizott, mely megbízásnak készséggel akarok eleget tenni, annál is inkább, mert a tárgynak és az előadó személyének ilyen ötletszerű volta mentség a tisztelt hallgatók előtt azoknak gyengeségeért.

Az őszinteséget vizsgálni, tisztelt hallgatók, mindig háládatlan dolog volt, mit az emberek nem szerettek. Mert mi az őszinteség? A valóságnak, az igazságnak belső, lelki, erkölcsi, alanyi része. És a valóságnak, az igazságnak külső, testi, tárgyi része is mindig áldozatokat, vértanukat követelt magának. Menynyivel többen szenvedtek és hullottak el az őszinteség kutatása közben! A sivatagok kutatói, a földszarkok keresői, a bányák, a robbanó anyagok, a mérgek és kóros anyagok vizsgálói, a levegő meghódítói bármilyen nagy számmal voltak és lesznek áldozatai a külső igazságnak, sohasem fogják megközelíteni azok számát, kik naponként szenvednek és hullanak el a belső igazságnak, az őszinteségnek keresésében. Azonban a világ ezek nagy részéről tudomást sem szerez, legfennebb egy kis társaság veszi észre. Egy néhány áldozatról naponként tán a lapokban is van szó, de csak kevesen kerülnek a történelembe, mint próféták, vértanúk, apostolok, reformátorok, Sokratesek, Jézusok, vagy Dávid Ferenczek.

De nemcsak háládatlan, hanem igen nehéz dolog is az őszinteség megvizsgálása. Mert míg a külső igazságok keresésére mindenféle eszközeink és szerveink vannak, a belső igazság megfigyelésére az érző és gondolkozó emberi lelken kívül semmi eszközünk nincs. S milyen határozatlan, ismeretlen, ezerféle módon értett és magyarázott dolog még az az emberi lélek is! Létezéséről tán mindnyáján meg vagyunk győződve, azonban mibenlétéről, közelebbi meghatározásáról keveset tudunk, sőt

¹ Felolv. az unitár. tanárok értekezletén.

a folytonos megszokás annyira elvette figyelmünket annak vizsgálatától, hogy némelyek már létezését is kétségbe vonják azon az okon, hogy azt sem görösövekkel, sem x sugárral nem láthatják meg. Az ilyenekkel őszinteségről beszélni természetesen éppen olyan lehetetlen, mint a vakokkal a színekről. És legyenek csak többségben a vakok, akár csak a színvakok, akkor emberi módon el fog dőlni az igazság, t. i. hogy színek nincsenek is, csak némely szelid lelkű ábrándozók álmaiban.

De nehezíti az őszinteség vizsgálatát még az a körülmény is, hogy az általam feltételezett emberi lélek minden embernek saját, elidegeníthetlen, le nem foglalható és el nem lopható tulajdona. Az illető egyén, vagy bölesész nyelven Ego, akarata nélkül azt vizsgálni nem lehet, sőt becegyezés után is csak éppen azt mutatja, a mit akar s a hányszor mutatja, annyifélt mutatlat a másiknak, a megfigyelő Egonak. Rendesen azonban minden ember, még rossz akarat nélkül is, nem a valót mutatja. Mindenki igyekszik a másik előtt kedvezőbb színben tűnni fel a valónál s hosszas tapasztalat és megfigyelés is sok esetben nem a valót ismeri meg. Innen van az a vélemény, hogy a lelket leginkább öntudatlan állapotában, álmában, lázas vagy borközi állapotában lehet megfigyelni, vagy éppen akkor, mikor nem is sejtí hogy vizsgálják. Az arez- és koponyatan szintén csak megbizhatlan kísérletek a lélek megismerésénél.

S milyen zür-zavar van a tapasztalatok, a lelki tények megállapítása után is azok elbirálásánál és értékelésénél! Az egyik erénynek itéli azt, a mit a másik bűnnek, az egyik érdemnek, a mit a másik gyalázatnak, az egyik tökéletességnek, a mit a másik hiánynak. S ha az értékelés irányában talán néha megegyezés is jön létre, a fokozat megállításánál már ismét eltérés lesz, a mint ezt a birói tárgyalások és ítéletek is igazolják a büntetés alá kerülő tények osztályánál. A többi osztályoknál azonban még nagyobb a zavar s ugyanazon tény a lehető legellentétebb osztályozásba és fokozatba kerülhet. Ugyanazon tény lehet hősiesség, önfeláldozás, árulás, nagyra-vágyás, hűség, nemesség, hizelgés, ámtítás, vértanuság vagy elfogultság.

Ilyen zürzavarban az őszinteség vizsgálatánál rendkívül éles egyéni izlésre van szükség, mely úgy a tudás divatos tekintélyétől, mint a hit kigunyolt elfogultságától szabadon tudjon itélni. Mert az őszinteség sem a tudás, sem a hit birodalmába nem tartozik, hanem tisztán társadalmi tényező s tán mélyeséges alapja minden társadalmi tudománynak.

A társadalom ugyanis tisztán emberi intézmény, mely az embert az állatiságból kivezette, számára nagyobb jóllétet biztosított és a föld urává tette. Állatisága idejéből azonban az ember magával hozta a társadalomba is állati hajlamait, sok tehetségét még ki is művelte s hajlamai betöltésére ezer eszközt

és módot talált ki. Ez állati hajlamok örök időkre kísérik az embert s a társadalmi kötelességekkel naponként összeütközésbe hozzák. A társadalom ezélja ugyanis nemesak az, hogy mindent meghódítson az ember számára, hanem az is, hogy az embereket egymás között elrendezze. Ez elrendezésnek a történelem tanúsága szerint olyannak kell lennie, a mely az embereket egyenlő jogokkal egymás mellé helyezi.

Ez a társadalmi czél forrása minden társadalmi kötelességnek s minden bűn e társadalmi kötelesség mellőzéséből ered. Az állati ösztön és e társadalmi kötelesség harsza a jelen élet, melynek az utóbbi győzelmével kell végződnie.

Társadalmi intézményeink egy jelentékeny része még abból a korból való, mikor e társadalmi kötelesség nem állott tisztán az emberek előtt. Eppen ezért csak ingadoznak s előbb-utóbb összeomlanak, mert alapjuk az állati ösztön.

E társadalmi kötelesség lehető rövid körülírását azért tartottam szükségesnek, mert az őszinteség nagy hiányának a társadalomban ez a legfőbb forrása. Nyíltan ugyanis e kötelesség ellen alig mer valaki véteni, azonban annál több merénylet történik az ellen őszinteség nélkül. Ugyanis az egyesek, testületek, nemzetek, sőt az egész társadalom e társadalmi kötelesség tudatában ezer meg ezer esetben már a munka megosztás miatt is bizalommal van egyesek iránt olyan dolgok tekintetében, melyet nem maga végez, sőt nem is ismer jól. Ilyen esetben az önző állati hajlam a maga ezélját a másé, élébe helyezheti és a benne helyezett bizalommal visszaélhet. És társadalmunkban e visszaélések milliói okozzák a legtöbb bajt. Iparosok és kereskedők, hivatalnokok és magánosok, papok és tudósok, művészek és államférfiak őszinteségük feláldozásával naponként ezrével hibáznak a társadalmi kötelesség ellen. Es társadalmunk velük szemben csaknem tehetetlen, sőt alapját, a bizalmat kezdi elveszíteni. Sok embert láttam, köztük éppen nagyokat is, kik lemondással vonultak vissza a társadalomból, mint javithatatlanból. Sőt a tömeg meggyőződése az, hogy őszintén élni sem lehet. Csak a folyó év februárius hónapjában olvastam, hogy Amerikában Clevelandban tíz ezer ember fogadalmat tett az őszinte életre, azonban fogadalmukat a legnagyobb akarattal sem tudták megtartani. Különösen kereskedők és kereskedelmi alkalmazottak találták lehetetlennek az őszinte életet.

Hallgatóim nagy része tán meg is van győződve a társadalomban meglevő nagyfoku őszinteség hiányról. Vegyünk kezünkbe egy nagyobb lapot, mely társadalmunk őszinteségének nagyon hű tükre, s abban néhány őszinte szó és való tény mellett az őszinteség hiányának százaival találkozunk, míg a vezetőczikktől a legutolsó apróhirdetésig jutunk. Menjünk ki egy vásárba és ott az embereknek százaít látjuk, kiknek feltett szándékuk, hogy embertársaikat minél inkább megcsalják. Üzleti világunk-

ban egy jelentékeny rész nem is törekszik arra, hogy tisztességes munkával biztosítsa a megélhetést, hanem hogy a benne helyezett bizalommal minél nagyobb mértékben visszaéljen. Társadalmi érintkezésünkben, öltözködésünkben, különösen a nőkben, minden van az őszinteségen kívül. És ezt például értsük meg még jobban. Az őszinteség hiányát az öltözködésben nem csak ott látom, hogy mindennemű pótló dolgokkal és mesterkéeltséggel igyekszünk a valóság hiányait pótolni, legtöbb esetben azonban a természetes szépséget a divattal elrutitni, hanem ott, hogy a társaságban nem merünk úgy megjelenni, mint otthonunkban. Hogyan képes emberi lény arra, hogy otthon éhezzen és fázzon, ronda szobájába a legegyszerűbb kényelmi és egészségi eszközöket se szerezzé be és mások előtt mégis selyemben, pénzért elrendezett hajjal és drágaköveknek látszó ékességekkel jelenjék meg! És a drágakő szintén megérdemel egy gondolatot. Igen, szép dolog. Hadd ékesítse mindazokat, a kiket őszintén megillet. De hogy mennyire őszinték azon drágakövek viselői, melyeknek értékei ezereket képviselnek, mikor embertársaink felerésze munkájával, sőt becsületének feláldozásával is nélkülöz, csal, lop, hazudik s még így is kénytelen gyermekeit agyon ütni, hogy éhen ne haljanak, ennek elbírálása egyéni izléstől függ. Magam csak fokozati különbséget látok egy olyan ékszer vagy drága ruha viselője között, melyek előállítására sok ember hosszú munkájának és verejtékének gyümölcse, vagy a között, a ki kevés munkáért rendkívüli díjakat vesz, vagy a között, a ki szépségét ártatlan leányok vérében való fürdés által akarja fokozni vagy megtartani. Mindenik az őszinteség ellen vét, a mikor embertársait önző czéljaira felhasználja, a társadalmi kötelesség megsértése által.

Az őszinteség legnagyobb hiánya elavult alapokon nyugvó társadalmunk előnyeinek kihasználásában jelentkezik. Ezekért az emberek tülekednek s ez állati eljárást még emberi feladatnak, sőt kötelességnek is hirdetik, minthogy erkölcsi érzékük, társadalmi kötelességérzetük hiányzik. Elég modern és sokszor hangoztatott elve az állati filozófiának az egyén érvényesülése, mely azonban nyílt hadizenet a társadalomnak, sőt minden társulásnak. Nagy állatokat, sőt szörnyeket hozhat létre e filozófia, de nagy embert nem. Ezreket gyilkoló nagy hadvezérek, milliókat összeharácsoló bankárok és pöffeszkedő főnökök e filozófia kiesucorodó eredményei, míg elpusztított országok, siró árvák és özvegyek, és nyomorban tengődő alantos szolgák milliói hemzsegnek a völgyekben és lapályokon. Hogy ez utóbbiak gyűlölik az előbbieket és a társadalomban reformálni akarnak, olykor még erőszakos módon is, az egészen természetes, azt hiszem. De hogy az előbbiek sikerükkel is miképpen vannak megelégedve, arról csak ők tudnának őszintén felelni. Minden esetre tanulságos e tekintetben az a kis csemény, mely egy

néhány héttel ezelőtt történt a lapok hiradásai szerint Moszkvában, hol egy Petroff nevű milliomos pénzzé tette minden vagyonát, máglyát rakott abból és elégette azon meggyőződésben, hogy a pénz forrása minden bűnnek. Ez a tett Jézus nézetével és tanításával megegyezik. Mert a sok pénz nem is azért kell az embereknek, hogy boldogabbak legyenek ezáltal, hanem hogy embertársaikat külső megjelenésben felülmulják, azoktól különbözzenek látszatra, de nem benső lényegben.

Naggyá, erőssé, lehetőleg tökéletessé lenni alakban, testi és lelki erőben, ügyessé cselekedeteinkben és ítéleteinkben, sőt akár tudóssá is, ezek emberi és társadalmi célok, melyek elérésére a vagyon hasznos és szükséges is. De különbözni embertársainktól hatalomban, tekintélyben, jogokban, selyem cipőkben, kürtő vagy más furcsa alakú kalapokban, ékszerekben vagy zsurozásban, fogatokban, czifra lakásban, ivásban, sportban vagy kártyázásban, ezek nem emberi és társadalmi feladatok. És ez utóbbiak sokkal több vagyont, emberi munkát és őszinteséget emésztenek fel társadalmunkban, mint az előbbiek.

E pár vonás tán elég is lesz annak a gondolatkörnek megvilágítására, a melyben társadalmunk van. És nevelésünk ennek a társadalomnak egy kicsiny, de fontos tényezője. A társadalom izlése, követelése és eszméi annyira körülveszik az iskolát és az abban tanuló ifjúságot, hogy az egész nevelésnek ezek adnak jelleget, melyen változtatni egyesek törekvése sikertelen marad. A társadalom bomló szerkezete, mely alapjaiban kezd inogni, meglátszik azonnal nevelési rendszerünkön is és a tisztelt érlekezlet tagjai előtt ismeretesek már mindazok a támadások, melyek iskoláink megállapított rendje ellen az utóbbi években történtek s melyek elég indokoltan bizonyították, hogy meglevő állapotaink nem megfelelők. És ezekből a támadásból egy jelentékeny rész jut az őszinteség hiányára. Szakemberek, tanári körök nyíltan hirdetik még hivatalos gyűléseiken is a csődöt, mely felé mai nevelésünk közeledik, csak éppen e közeledő csőd forrására nézve nem alakult még ki a meggyőződés teljesen. Keresik azt a tantervben, melynek kétségen kívül mindig voltak és lesznek hiányai az egyéni izlés szempontjából. Keresik a módszerben, mely teljesen kielégítő sohasem lehet. Keresik még az őszinteség hiányában is, mi nézetem szerint legközelebb jár a valósághoz, midőn rámutatnak arra a nagy ellentétre, mely az élet kívánalmái és a nevelés között fennáll különösen erkölcsi, vallási és egészségi szempontból.

Nézetem szerint azonban ezek csak mellékes és részletkérdések, míg a főkérdés, t. i. társadalmunk céljának kérdése rendezve nincs. Én hiszek a socialismus igazában, bár jelenlegi eljárását, vezetőinek jellemét gyűlölöm, mint a Hades kapuját.¹

¹ T. munkatársunknak szívesen adnánk tért, hogy kifejtse e fontos kérdést, a socialismus igazát és hogy megvilágítsa jelenlegi vezetőinek jellemét és eljárását, melyet úgy gyűlöl, mint a Hades kapuját. *Szerk.*

Hiszem és hirdetem, hogy társadalmunk célja az embereknek egymás mellé és nem egymás alá való rendezése s még inámban sem kérek többet Istentől külső állapotomra, minthogy embertársaimmal egyenlő lehessenek.

Nevelésünk, különösen közép- és felsőiskoláink azonban a régi feudális irányu társadalmi célok szolgálatában állanak, melyek az emberiséget urak és szolgák, nemesek és jobbágyok vagy épen szabadok és rabszolgák osztályaiba, kegyelmesekek, méltóságosok, nagyságosok, tekintetesekek, emberek és cselédek kasztjaiba akarják beosztani. Közép- és felsőiskoláink tehát legalább is úrképző intézetek, melyek a kiváltságos osztályok számára akarnak tagokat nevelni,¹ s így ellentétben állanak a társadalmi céllal és kötelességgel.

Ez az általam hibásnak tartott cél és irány forrása a társadalomban és iskolában az őszinteség hiányának. Mihelyt megszűnik a vágy arra, hogy embertársainkat legyőzzük és azok fölé emelkedjünk, azonnal elvesz a képmutatás és aljas eljárások nagyrésze az emberek közül és bekövetkezik az az ideálisabb állapot, melyet Jézus ajánlott nagyravágyó tanítványainak, hogy a ki legnagyobb akar lenni, az szolgáljon másoknak. Nagy és fontos hivatása az embernek az, hogy másoknak szolgáljon. Szerencés az, a ki erre is képes, mert annak sok adatott és azért is kívántatik tőle sok. De mikor erőnket és tehetségünket csak a saját magunk hizlalására, külső nagyságunk emelésére és embertársaink elnyomására használjuk, nem vagyunk őszinték embertársaink, a társadalomban szövetséges társaink irányában.

És most vethetünk e szemüvegen keresztül egy pillantást nevelésünkre, minthogy azzal hosszasan foglalkozni egy ilyen adott alkalommal lehetetlen az idő rövidege miatt. Kezdjük meg mindjárt nevelőinken, hogy először saját magunkon essünk túl. Neveléssel foglalkozó embereink mindnyájan a társadalom tagjai, ugyanazon vágyakkal, célokkal és gyarlóságokkal, mint a más munkakörben levő emberek. Náluk is tehát ugyanazon jelenségekkel találkozunk, mint a többi embernél. Törekvéseik szintén arra irányulnak, hogy maguknak hatalmat, tekintélyt és — bár feltűnő merész állítás, mert őszinte — vagyont szerezzenek. S nem is hibáztatható e törekvésük, mikor a társadalom többi tagjai ezért tülekednek. Rómában csak római módon lehet élni. Azonban az önző célok azonnal ellentétbe hozzák

¹ Tényleges lenne-e, a mit t. munkatársunk állapít meg? Hát nem demokratikus elvek-e azok, melyeken a közép- és felsőiskolai nevelés alapul? Mert hisz a magasabb műveltségnyújtást t. munkatársunk sem veheti olyan-nak, a mivel a közép- és felsőiskola a „kiváltságos“ osztályok számára akar tagokat nevelni, mikor épp a magasabb műveltség alkalmas arra, hogy a társadalmi osztályok üres külső különbözeteit eltüntesse. *Szerk.*

a társadalmi kötelességgel és az áldozat legtöbb esetben az őszinteség.

Már mindjárt a foglalkozás elnevezésében megjelenik a társadalom elfogultságának példája. Nevelő vagy tanító ezimmel már nem vagyunk megelégedve és sértőnek találjuk. Ezek helyett készek vagyunk magunkat a legmesterkétebb szógyártási merénnyel tanároknak nevezni, mely elnevezés ma a leggyakoribb, sőt ez sem elég. Különösen az alsófoku iskolákban a tanár úr elnevezés erőszakolása sokszor lesz nevetséges és guny tárgya is. A különbözés komikuma jelentkezik ott, hol a tanár úr elé nagyságos vagy tekintetes jelző járulnak, sőt ha az illető méltóságos is, akkor a tanár szó rendesen elmarad mellőle, mert lefokozó a jelentése. Ez ártatlan játék a cím és név körül csak akkor lesz káros hatása, mikor a tanítványok a cím és név erőszakolása által a tanár egy tényleg, vagy csak az ő hitükben létező gyengeségéről vannak meggyőződve, sőt ezek használata által más elbánásra számítanak tanáraik részéről. Még veszedelmesebb, mikor a tanár úrnak vagy tudós-nak, vagy hatalmasnak érzi magát, szerencsére, hogy ilyenek a valóságban csak kevesen, inkább csak színpadon és könyvekben vannak.

Rámutatni arra az áldatlan küzdelemre, melyet a társadalom többi tagjaival együtt a tanárok is megvívnak néha másokkal, legtöbbször azonban kartársaikkal; felmutatni a fegyvereket, melyek nagyrésze nem tisztességes, az irigységet, a hizelgést, az erőszakot, a protectiót, árulkodást és rágalmazást, tán fölösleges munka, mert mindnyájan ismerjük azokat. Csak az a bámulatos, hogy abban a tisztességes, felvilágosult és általában szépért és nemesért lelkesedő nevelői karban, melyet erkölesi és értelmi színvonalában sem a papi, sem a bírói kar nem mul felül, még mindig olyan nagy számmal vannak az önző elemek, kik érvényesülni belső nagyság nélkül is akarnak, eladják magukat, állásukat, tollukat vagy befolyásukat, sőt irigykednek még kartársaikra is, kik náluk erősebbek, gazdagabbak, szerencsésebbek vagy csak valami véletlen útján rangkóros társadalmunkban magasabb fizetési osztályba jutnak. Szomorú esete a nevelésügynek, hogy csak a közelmúlt időben az iskolai bizonyítványok üzletszerű gyártása nevelésügyi emberekre bizonyosodott.

Tárgyam ellen, az őszinteség ellen vétenék, ha még egy pár szóban nem emlékezném meg a hatalmi törekvésekből folyó őszinteség hiányainak felsorolásánál a mellékfoglalkozásokról. Ez a kérdés a nevelői kart is nagyon közletről érinti. Szálai nem nyulnak vissza éppen addig az időig, mikor a tanár úr még az a rabszolga volt, ki a gyermeket a játszóhelyre vezette, hanem mikor a neveléssel foglalkozó ember már nem volt többé rabszolga, a mellékfoglalkozás azonnal hozzá szegődött, sőt

silány viszonyai elengedhetetlen kötelességévé tették s kezdetben legalább a lét kérdésével volt szoros kapcsolatban. Csak a közelmúlt időben is a nevelői kar legnagyobb része nevelői munkájával nem biztosíthatta magának a tisztességes megélhetést. Nem is volt abban semmi különös sérelem, ha a tanító elvégzetetett némely tavaszi vagy őszi munkát tanítványaival. Azonban a változott viszonyok között, mikor a tanító egy kiváltságos osztály tagja és tisztességesen megélhet fizetéséből, mindenki visszaélésnek tekinti a tanítványok olyan foglalkoztatását, melynek haszna csak a tanítóé. Ma sem lehet azonban a tanító csupán tanító és semmi egyéb. Gazdálkodni egy bizonyos mértékig ma is kötelessége. De mellékfoglalkozásában tanítványait önző czéljaira felhasználni már nem szabad. Saját munkásságának felhasználása ajánlatos, sőt áldásos állapot az, mikor a tanító munkaereje akkora, hogy az nem talál kielégítést a hivatalos kötelesség lelkiismeretes elvégzésében. Ilyen esetben a mellékfoglalkozások, melyekkel egy felvilágosult elme érzéseinek, vágyainak és izlésének megtestesítését czélozza, a társadalomnak igen szép és hasznos dolgokat hoznak létre s az ilyen mellékfoglalkozás erkölcsi kötelesség is. Sajnos azonban, hogy a visszaélések e téren is megszámlálhatlanok. Láttam tanítót, kinél rendes szokás volt az, hogy a tanítási idő nagyobb részét faragással vagy rajzolással töltötte s csak az utolsó félóránban kérdezt fel vagy hagyott ki megtanulásra valamit. Egy másik meg olvasott egész napon át, maga mellé téve nem egyetlen, de leggyakrabban használt taneszközét, a nád vesszőt, hogy a kellő csendet ez biztosítsa. Hasonló jelenségek inkább alsófokú iskoláinkban találhatók, de a felsőbb fokokon sem épen ritkák. Van tanár, a ki tán neki való, tudományos vagy irodalmi, vagy művészeti feladatokkal foglalja el magát, de ez gondolatát és egész lényét annyira elfoglalja, hogy tanóráin sem tud tőlük szabad lenni, hivatásának kárára. Még nagyobb baj azonban, mikor a nevelő foglalkozását tekinti mellékesnek és a mellékkeresetet fontosabbnak. Ilyenek a magántanítványok megkosztosok tartása és azok pártolása, ilyenek a mellék hivatalok keresése és a tanár java munkaerejének ezekben való felemésztése, vagy épen üzleti foglalkozások, melyek a nevelői pályával homlokegyenest ellenkezőnek, azonban legjobban fizetnek és a hatalmi törekvést legjobban szolgálják. Azzal is mentik ugyan magukat némelyek, hogy a hivatalos dolog elvégzése után az élet többi része már magánügy, melybe beavatkozni senkinek sem szabad. En azonban ez állítás igazságát nem ismerem el. A társadalmi ember már saját magával sem rendelkezhet szabadon s a tanár mellékfoglalkozásainak értéke rendesen fordított arányban áll nevelői munkájának értékével, minthogy két úrnak szolgálni nem lehet. Annál nagyobb a visszaélés, mikor a nevelő tanítványaival végezteti akár hiva-

talos, akár magán dolgait, legyenek azok bármilyen szépek és nemesek.

Megnézhetnök a nevelőt magán és családi életében is, melyeknél sok esetben látnók az őszinteség hiányát s melyek gyakran nemcsak az illetőnek, hanem még iskolájának is sokat ártanak. Minthogy azonban időnként erre nem telik s jelenségei azonosak a más pályákon működő emberekével, t. i. a kételtőség példái, mely élettársadalmunkban mindennapi, hagyjuk ezeket s vessünk egy rövid pillantást tanulóinkra is.

Gyermekeinket, mihelyt azok eszmélni kezdenek, azonnal az állati filozófia, az önzés és képmutatás csókolja homlokukon és magának eljegyzi. A gyermek hajlamai egészen állatiak s így azok a társadalmi étellel, szokásokkal és felfogásokkal ellenkeznek. Tennie, mondhatni, semmit sem szabad, a mire kedve és hajlama vinné, hanem mindig csak olyat, a mire kedve nincs. Természeti vágyai és szükségai kielégítésénél, mosdásánál, öltöztetésénél már megtanulja, hogy a társadalomban nem szabad úgy cselekedni, hogy mások is tudják és lássák. Ellenben kis vágyai teljesülnek azokban a dolgaiban, melyekről rajta kívül más nem tud. És milyen édes az a tiltott gyümölcs minden gyermeknek! Mikor figyelni és okoskodni is kezd, azonnal reá omlik a társadalom minden képmutatásával s minthogy a jelenségek rugóit kevésbé ismeri a felnőtteknél, olyan dolgokban is a valóság elpalástolását látja, a melyekben a nagy nem. Kis fiam nyugtalanságát vettem észre egy alkalommal, midőn keresztanyja is nálunk ebédelt; láttam, hogy valamiről elmélkedik s habozik, hogy vajjon megfigyelését közölje-e a társasággal s mikor kérdeztem, hogy mit gondol, csak annyit mondott, hogy ő tudja a mama titkát. Erre már én is kíváncsivá lettem s megkérdeztem, hogy nekem megmondja-e. Azt felelte, hogy nekem megsugja. S mi volt a mama titka? Az, hogy a mama azért adott más evőeszközöket az ebédhez, mert a keresztmama is nálunk ebédel. Ennyire benne van már az öt éves gyermek a társadalom titkaiban, sugdosásában s még abban is, hogy a keresztmamának nem kell azt tudnia, hogy mi az ő távollétében más evőeszközöket használunk.

A hazugságot a gyermek magától is kitalálhatja, de a társadalom feltétlenül megtanítja neki. Még a jó családokban is annyszor beszélnek a mások hazugságáról, vagy hazudnak maguk a család tagjai a gyermek előtt, hogy e tekintetben a gyermekek nem szorulnak sem a cselédekre, sem idegekre, vagy az iskolára, hogy megtanulhassák. Láttam úri családokat, hol megtörtént az a mindennapos dolog, hogy a szülő gyermekét küldötte a hozzájuk menő idegen elé azzal az izennel, hogy ő nincs otthon.

A nagyok által kieszelt mesék, játékok, tréfák, találós

kérdések, melyek nagyon élesítik a felfogó és ítélő tehetséget, csak úgy hemzsegnek a képmutatás és hazugság példáival, sőt a legtöbb erre is van alapítva s mikor a gyermek iskolába kerül, már teljesen ismeri mindazokat az útatkat, melyeken a valóság eltakarásával egyéni önző céljait előmozdithatja.

Es az iskola egy társadalom a társadalomban, hol a gyerekek megharczolják a maguk harcát s fegyvereik is éppen olyan tisztességesek, mint a nagy társadaloméi. Csak egy példa az ezrek közül az olyan eset, a milyent Scott Walter ír le önéletírásában, mely megvilágosítja azt a gondolkozásmódot, melyet tanulóink az őszinteség kérdésében magukénak vallanak s mely legfőbb céljának az érvényesülést tekinti. A dolog legtöbbünk előtt ismeretes. Az első fiut semmiképpen sem tudta lehozni, de megfigyelte, hogy az mialatt gondolkozott a feleleten, mindig szorongatta kabátjának egyik gombját. Ezt ő egész ügyes lélekismerettel titokban levágta s mikor felelés közben az első fiu ezt nem kapta és csodálkozásában zavarba jött, ő felhasználta e zavart, hogy az első helyre juthasson, megfelelő a kérdésre. „Elfoglaltam az első helyet, melyet ő többé sohasem tudott elfoglalni, írja Scott Walter s nem hiszem, hogy valaha csak gyanúsított volna is engem a csíny elkövetésével. A világban később sokszor találkoztam vele és lelkiismeretem mindig vádolt miatta. Sokszor akartam ezért neki valamelyes megfelelő szolgálatot tenni, de erre alkalmat sohasem találtam s félek, hogy sohasem is kerestem azt olyan mohó vágygyal, mint az ő helyét az iskolában.“ Látjuk, hogy nemcsak a társadalomban, hanem az iskolában is farkas az ember az embernek, sőt ennél még több is, mert ennél sokkal aljasabb példákat nagy számmal ismerhetünk.

Sőt iskoláinkat a jelenben egészen más irányban fenyegeti az őszinteség hiánya. Tanulóinknak, sőt azok szüleinek is, nem egy értelmes, érző, nemesen gondolkozó és helyesen ítélő tudó emberre van szükségük, hanem bizonyítványra, melylyel a társadalom polczain minél magasabbra tudjanak elhelyezkedni. Tanulóink nagyobb része erre dolgozik s nagy ügyességgel, számítja ki azt a legkisebb munkát és tudást, melylyel az elégséges bizonyítványt magának megszerezheti. Erre a célra lop, hazudik, hamisít, sőt szüleit is, leggyakrabban anyját, segítségül felhasználja s nem ritka, hogy már kinevelt emberek, különösen orvosok a maguk szaktekintélyével közreműködnek egy megmételtyezett jellem létrehozásában. A tanárt pedig, ki javítani akar, sokszor tekintik személyes ellenségnek, ki csak azért felelteti, vizsgálja vagy buktatja meg érdekeltjeiket, hogy azokon bosszút álljon, vagy éppen szerencsétlenekké tegye. Ezért bizonyítványaink nem egy alkalommal csak olyan értékűek, mint a milyeneket a modern paedagogia a vasúti alkalmazottak részére pénzért kiállít. Legőszintébbek azonban e tekintetben

középiskolai bizonyítványaink, míg egyetemi és elemi iskolai bizonyítványainknál nagy az őszinteség hiánya.

Csak közelebb történt, hogy egy egyetem doctorainak felavatása előtt két felavatandó doctor doctori értekezése szóról-szóra ugyanaz volt, mert mind a kettő ugyanazon helyen *vette* és egy betű változtatás nélkül ugyanazon időben adta be megbírálásra a saját neve alatt, miért is ez értekezéseket vissza vetették. És e doctoratus a nevelés koronájának feltevése.

Igen érdekes volna a tanulók őszinteségét megvizsgálni még a nemi élet és a vallásosság szempontjából is, mely téreken szintén igen szomorú állapotokat találunk. Azonban ezekre most nem terjeszkedhetünk ki, bár ezek együtt adnák igaz, de rettenetes képét nevelésünk őszinteségének.

Teendőink a helyzet megismerése után mindenki előtt önként jelentkeznek. Új nézetekre, új felfogásra kell nevelnünk ifjainkat, kik ne másokon, hanem saját magukon, saját önzésükön tudjanak uralkodni. Az unitárius felfogás már szembe tud állani a vallásban az igazsággal, a valósággal minden tekintély ellenében. Most következik a nevelésre is a feladat, hogy szembe álljon egy elavult társadalom megrögzött felfogásával. Különösen társadalmunk történetének, állapotának és céljainak bővebb megismerése szükséges a mai kor gyermekének, hogy az ne csak fényes állásra, nagy uraságra készüljön, hanem találja boldogságát abban, hogy embertársainak használhat eszével, munkájával és példaadásával. A hatalom, a a foglalás és embertársainknak félrelökése vagy eltiprása helyett legyen célunk a felvilágosítás, felemelés és segítség s büszkeségünk az, hogy ezek terén erősek és tehetségesek vagyunk. Igaz, hogy nagy és nehéz lesz e feladat s nemzedékek munkája kell arra, hogy e feladattal megküzdjön, de reményünket és bizalmunkat sohasem szabad feladnunk e tekintetben. Különösen a tanári karnak kell kiemelkednie az önzés durvaságából s az már biztosítani fogja, hogy eszméi és törekvései a társadalom többi rétegeit is átjárják.

GÁLFI LŐRINCZ.

Felügyelő gondnokot üdvözlő beszéd.*

Mélyen tisztelt Felügyelő Gondnok Úr! Beszéde világos tükör. Benne teljes tisztaságban látjuk a f. gondnok urat igaz hazfiságában, buzgó vallásosságában, a ki nemzeti kulturánkért, a közügyekért igazán lelkesedik és az osztatlan bizalom által reá ruházott f. gondnoki tisztet teljesen átérti és átérzi.

Szavainak hatása alatt állunk, a mi sziveinkben is rokonérzések s agyunkban rokon gondolatok támadtak. Ez együttes érzelmeknek és gondolatoknak én vagyok szerencsés kifejezést adni. Az intézet életében a múltba tekintek, a jelent szemlélem, a jövőt remélem.

A múltból előmbe tárul f. gondnokaink tisztas sora. Közülök többnek nevéhez a tetteknek, az alkotásoknak egész sorozata fűződik. Buzgólkodtak ez intézet kiépítésében, az anyagi szükségletek előteremtésében többen épen vezető szerepet vittek. Ez intézet megmentő, megtartó és fejlesztő munkájában is kiváló részüik van, szellemi és erkölcsi életére is jótékonyan folytak be. Mindezekért tehát a f. gondnoki intézmény becses előttünk és mindig fontos intézetünkre, ha gondnoki karában változás áll be. Ha gondnokunkat veszítjük el, mély fájdalmat, veszteséget érziünk. Ha a veszteséget új f. gondnokban pótolva látjuk, igazán örvendünk. Veszteségünk közel másfél évvel ezelőtt megtörtént, tarcsafalvi Pálffy Dénes f. gondnokunkat csaknem negyvenkét évi buzgó gondnoki működés után elveszítettük. Elvesztét mélyen fájjaljuk, emlékét tiszteletben tartjuk. Ugyde veszteségünkben megvigasztalódtunk, a f. gondnok úrból új f. gondnokot kaptunk. Gondnokaink száma ismét teljes. Gondnoki beiktató ünnepélyünk tehát igazán örömmünnep nekünk. Örömmel nézve tudni és látni, hogy a f. gondnok úr mily szerencsésesen és beválóan sorakozik két idősebb buzgó

* Tartotta Pap M. igazgató dr. Kozma Endre székelykereszturi unitar. gymn. f. gondnok beiktatási ünnepélyén.